

Sakmárová, Dominika: „Pojem vlády zákona v Čínské lidové republice“. Diplomová práce, Ústav Dálného východu FF UK, Praha 2016.

Oponentní posudek

Autorka si stanovila ambiciózní cíl zmapovat vývoj čínského oficiálního chápání pojmu „vlády zákona“ či „právního státu“ od založení ČLR. Při takto rozsáhle koncipovaném tématu nevyhnutelně výsledná práce zachycuje jen určité momenty, kde se srovnávají dvě roviny: „rétorická“ (na základě politických projevů vedoucích představitelů, případně rezolucí a dokumentů politických orgánů) a „praktická“ (lépe řečeno deklaratorní, na základě pramenů práva a konkrétních příslibů). Klíčová otázka, kterou si přitom práce klade, je co bylo v jednotlivých obdobích ČLR obsahem pojmu „vláda zákona“ (*fa zhi*) a jaké byly jeho odlišnosti od standardní náplně anglosaské „vlády zákona“, tvořící pilíř liberální demokracie.

Ptát se po rozdílech obsahu zdánlivě podobných pojmů, které jsou často čínskou propagandou úmyslně nepřesně ztotožňovány, je velmi důležité. Tato práce přehledně a přesvědčivě ukazuje, že čínský pojem je spíše než „rule of law“ úžeji chápáná „vláda pomocí zákona“, kde má zákon především význam standardizace a institucionalizace výkonu moci, nikoli jejího omezení. To platí zvláště o užívání tohoto pojmu v politických projevech, zatímco v rovině budování právního systému jsou patrné i prvky zákona jako garance individuálních a kolektivních práv.

Práce na několika místech okrajově zmiňuje, že inspirací čínskému pojmu *fa zhi* byl spíše německý pojem *Rechtstaat* než anglosaský *rule of law*, přesto je pod vlivem literatury převážně psána jako kontrast čínské „vlády zákona“ s anglosaským standardem; to lze označit za jeden z jejích nejproblematictějších koncepčních bodů. Přes slibované překonání pohledu z pozic západní (tj. anglosaské) právní vědy je práce příliš založená na této perspektivě, vůči níž je čínská realita stavěna do kontrastu, místo aby se vycházelo přímo z organicky utvořeného obsahu čínských pojmů. Pokud by se autorka více emancipovala od anglosaských koncepcí, viděla by lépe, že (liberální) demokracie není rozhodně ekvivalentem pojmu *minzhu*, jak ho používali a používají čínští vůdci. Ten znamená především suverenitu a moc *mas* v obecném smyslu (ve starší terminologii „masovou linií“), nikoli konkrétní individuální práva nebo svobody. Proto mezi čínským *minzhu* a *fa zhi* je jen minimální obsahová souvislost a nedemokratičnost v západním smyslu neznamená v čínském pohledu nutně ani nedostatek *minzhu*, ani nedokonalý *fa zhi*.

Práce má celkem šest kapitol, z nichž lze jako nejlepší označit čtvrtou kapitolu, věnující se ustavení soudobého čínského právního systému Deng Xiaopingem po konci Kulturní revoluce. Právě toto období bylo klíčové pro ustavení charakteru soudobého čínského práva, a analýza Dengových projevů a tří ústav z této doby je proto velmi důležitá pro hlavní autorčinu otázku; právě v této kapitole na ni také dává nejpersvědčivější a nejjasnější odpovědi. Z Dengových poznámek v 80. letech, že demokracie a právní systém jsou dvě ruce, které musí být obě silné, je patrný až protichůdný obsah těchto pojmů v čínském politickém diskurzu této formativní doby pro soudobou Čínu. Demokracie znamenala určité individuální a kolektivní politické svobody, jednak výše zmíněnou suverénní vládu lidu, naopak právní

systém představuje omezení těchto svobod a lidové moci jako reakci na bezprávi Kulturní revoluce.

Ostatní kapitoly jsou slabší. Druhá kapitola shrnuje tradiční čínský přístup k psanému právu u Konfucia a dalších filozofů, a ač není přímo nepřesná, působí poněkud dojmem nekritické reprodukce stereotypů. V ojedinělých případech, kdy autorka cituje ze starověkých pramenů, se na její překlad a interpretaci nelze spolehnout. Například na str. 11 vykládá výrok ze Xunzia *Shang yi fa qu yan, er xia yi li jie yong zhi* 上以法取焉，而下以礼节用之 jako „vláda pomocou li 礼 je určená pro vyšší postavených, kým prostému lidu je potřebné vládnout pomocou zákonov“; ve skutečnosti se tento výrok opozice psaného práva a nepsaných rituálů vůbec netýká, mluví o užití sklizně, ze které si vrchnost má podle ustálených pravidel odebírat daně a nižší vrstvy ji mají v souladu s obřady šetrně spotřebovat.

Třetí kapitola se zabývá Mao Zedongovými projevy o právu a demokracii, které jsou ale vytrženy z historického kontextu. Analyzované projevy nebyly reálným programem pro budování ČLR, byly to většinou nenaplněné sliby vyslovené ve specifické politické atmosféře: V roce 1940 jako agitace proti guomindangské diktatuře myšlenkou „Nové demokracie“, v letech 1956-7 jako dočasná snaha poučit se z krize sovětského modelu a nabídnout nespokojeným vrstvám obyvatel úpravy režimu. Důraz na legalitu, byť pouze pro „lid“, lze považovat za vynucený a netypický pro Maovu pozici po roce 1949; charakterističtější je jeho prohlášení (citované bohužel pouze z druhé ruky), že vláda v Číně není založena na zákonech, nýbrž na politických deklarácích a rozhodnutích schůzí. Právě v této kapitole je také nedostatečně reflektován fakt, že Mao chápal „demokracii“ doslova jako vládu lidu, suverénní a ničím neomezovanou (rozhodně ne zákony nebo ústavními pravidly). Velmi zavádějící je formulace „Toto období relativní zákonnosti bylo však ukončeno Hnutím sta květů“. Autorka sama dále uvádí, že k negativním důsledkům došlo až v následující kampani proti pravičákům, kampaň sta květů byla naopak obdobím zvýšeného důrazu na zákonnost.

I nejlepší čtvrtá kapitola vykazuje místy necitlivost k historickým poměrům. Přijetí ústavy v roce 1975 je zavádějícím způsobem dáno do souvislosti s reflexí a odsouzením Kulturní revoluce, které nastaly později. Ústava roku 1975 byla naopak jedním z projevů snahy upevnit výsledky Kulturní revoluce a dát jim nějaký trvalý legální rámec. Většina pozornosti je věnována období těsně po Kulturní revoluci, nikoli další výstavbě právního systému, což může být důvodem k příliš konzervativnímu závěru, že „období vlády Deng Xiaopinga tak pro čínský právní systém znamená v první řadě napravování škod napáchaných během Kulturní revoluce.“ V 80. letech nepochybně došlo k vytvoření právního systému, který dalece převyšoval stav nejen před Kulturní revolucí, ale v některých aspektech patrně i v období Čínské republiky.

Pátá kapitola nevhodně směřuje celé období od roku 1990 do jednoho vývojového směru, ačkoli přístup k právu za vlády Jiang Zemina, Hu Jintaa a Xi Jinpinga byl velmi odlišný. I v rámci kapitoly jsou patrné určité anachronismy. V souvislosti s Jiang Zeminovým přístupem posilování nezávislosti právního systému se analyzuje Bílá kniha z roku 2008, která však už patří do jiného období posilování stranickosti právního systému. Speciálně pro období přelomu tisíciletí by bylo nanejvýš vhodné doplnit analýzu deklarácí a normativních změn i pojednáním o proměně role nejvyššího soudu. V části, která by měla být těžištěm práce, se

autorka věnuje současnosti a změnám po nástupu Xi Jinpinga do vedení strany a státu. Vrací se přitom bez vysvětlení až k revizi ústavy z roku 2004 jako projevu „návratu k politice vlády zákona“, aniž by vysvětlila, k jakému přerušení této politiky mělo mezitím dojít. Xi Jinpingův důraz na zákony a ústavu je líčen bez zmínek o jeho motivaci, v první řadě o mocenském boji, procesu s Bo Xilaiem a tažení proti korupci, které se opíraly o nástroje právního systému.

Autorka svými formulacemi („proti konstitucionalizmu se ale v roce 2013 zvedla vlna odporu“) naznačuje rozpor Xi Jinpingova důrazu na právní systém s tradičnějšími silami v komunistické straně, to je však spekulace, kterou nijak blíže nedokládá. Dále klade do protikladu Xi Jinpingův důraz na vládu podle zákona a spravování země morálkou (*yi de zhi guo* 以德治国), což není přesvědčivé. Spravování země morálkou neznamená „princip vlády člověka“ prostřednictvím jeho „osobní ctnosti“ a tím návrat ke konfuciánským tradicím, jde pouze o požadavek na mravní vyspělost jak vládců, tak ovládaných, která teprve umožní naplnění smyslu psaného práva, na rozdíl od jeho čistě formálního dodržování. I když má mravní sebekultivace samozřejmě ctihodný konfuciánský původ, je apel na veřejnou morálku nezbytným prvkem každého funkčního politického a právního systému.

V další části páté kapitoly autorka rozebírá komuniké 4. pléna 18. ÚV z roku 2014, které se věnovalo zvláště vládě zákona. Z této deklarace se zdá, že i jednání stranických a vládních úředníků má být podřízeno vládě zákona, je však víceméně ponechána stranou otázka vnitrostranických disciplinárních řízení, která obvykle předcházejí zapojení právních nástrojů a jsou klíčovým prvkem boje proti korupci. Autorčin závěr, že posílení právních mechanismů má umožnit straně stáhnout se do pozadí k řízení „strategických oblastí“ a posílit její legitimitu izolací od každodenních administrativních rozhodnutí je podkopán mj. právě faktem, že vyšetřování vládních úředníků zůstává plně v moci strany, jejíž vnitřní disciplinární mechanismy nejsou podřízeny ústavě ani žádné hmotné ani procesní zákonné úpravě.

Šestá kapitola řeší obecnou povahu zákona v ČLR. Zabývá se tímto problémem ve velké obecnosti a v důsledku toho nepříliš přesvědčivě. Myšlenka, že zákony jsou v ČLR formulovány vágně, aby se nemusely často novelizovat, protože to by přineslo „ztrátu tváře“ pro vládní úřady, je velmi spekulativní; četné změny ústavy naznačují, že novelizace nejsou samy o sobě problém. Významnějším důvodem by mohla být těžkopádnost čínského legislativního procesu, který nedává prostor zabývat se zákony detailně. Zajímavý postřeh je, že platné zákony často odkazují na prováděcí předpisy neexistující v době vydání zákona, protože se předpokládá jejich trvalejší platnost.

Další části šesté kapitoly se věnují lidským právům a jejich podřízení obecnému „právu na rozvoj“. Tato část je z hlediska celé práce málo relevantní, neobsahuje také žádnou vlastní analýzu pramenů ani něčím podložené úvahy. Část o nezávislosti soudů je sice velmi relevantní, ale nejasně a vágně formulovaná. Autorka spojuje dohromady řadu dílčích problémů, kterým se věnuje jen velmi povrchně. Podobnou výtku je možné směřovat vůči pokusu o analýzu vnímání demokracie a roli komunistické strany – text je založený na úvahách přebraných z literatury, nebo nereprezentativních a nedostatečně rozebraných příkladech (úvahy Pan Weie o demokracii z roku 1999). Na závěr práce rozebírá otázku správného výkladu a překladu čínských termínů pro „vládu zákona /zákonem / právní stát“ a upozorňuje, že je třeba je chápat instrumentálně. Oddělení této diskuze od teoretického úvodu v první kapitole se nezdá smysluplné.

Práce tedy trpí ne zcela zdařilou strukturou, jinak je ale formálně vytříbená. Hlavní výtku směřuji proti způsobu citací kapitol ve sbornících, které jsou zcela nestandardně tvořeny formou např. Wang Chengguang v Cai Dingjian s tím, že v bibliografii je uveden pouze celý sborník. Překvapivě je několik nesprávně pochopených a přeložených citací v 5. kapitole, zabývajících se žhavou současností, např. 宪法实施才能真正成为全体人民的自决行动 není „až po skutečné implementaci ústavy se může stát iniciativou...“, ale „teprve poté [co bylo vyjmenováno v předchozí větě] se naplňování ústavy stane iniciativou všeho lidu“ (str. 53); celkové vyznění přitom není, že ústavu je třeba naplnit ve všech aspektech, nýbrž že naplnění v klíčových aspektech lidských a občanských práv existenci ústavy učiní pro lid zajímavou. Na str. 55 以宪法为统帅的 není „...který nařizuje ústava“, nýbrž „s ústavou jako vedoucím prvkem“. A na str. 56 坚持党的领导、人民当家作主、依法治国有机统 není „...sjednotit nástroje na řízení státu na základě zákona“, nýbrž „udržovat organickou jednotu vedoucí úlohy strany, rozhodování lidu o svých záležitostech a řízení státu na základě zákona.

V práci jsou také drobnější formální nedostatky, z nichž bych upozornil na opakovaně chybný znak *xing* 形 místo 刑 ve významu „tresty“ na str. 10, kolísání ve jméně autorky Katrin Blasek / Blazek, podivné psaní velkých písmen (nejen Komunistická strana, ale dokonce i Čínská Komunistická strana – např. str. 52, a „nebylo by Nové Číny“) a některé nevhodné překlady z angličtiny (ústava Komunistické strany, zákony kongresu, „příslíví“ jako ekvivalent „saying“).

Práci hodnotím v položce Znalosti a kontextualizace stupněm 2, výstižnost 1, práce s prameny 1-2, formální stránka 1-2. Celkový dojem je spíše velmi dobrý, práce ale může být hodnocena i stupněm výborně. V diskusi by autorka mohla říci více o procesním právu v současné Číně a plánech na jeho zlepšení. Dále by mohla doplnit, jaké politické pohnutky vedly Xi Jinpinga ke zdůrazňování právního systému, zejména „posvátnosti ústavy“.

V Praze dne 12.6.2016

Jiří Hudeček